

81801

TP-SP

Katalin

A decorative flourish consisting of multiple overlapping, swirling lines that form a wide, horizontal, somewhat rectangular shape with rounded ends and intricate internal patterns.

D-18263

A KÖTETET
ZIRKULI PÉTER
ÁLLÍTOTTA
ÖSSZE

HUN³

HELIKON KIADÓ

Szívem, Kata

A magyar Katalin név a német Katharina vagy a latin Catharina, esetleg az olasz Caterina átvétele. A név 1428-ban Zenthkatherina formában (ejtsd: Szent Katerina) fordul elő a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltárában a Szentiványi család levéltárának tartozékként, Katheryna formában 1538-ban Batthyány Ferenc feleségként, Katharina formában az Országos Levéltár Nádasdy-gyűjteményében 1529-ben, Zentkatherynazzon (ejtsd: Szent Katerin asszony, esetleg: Szent Katerina asszony) formában a herceg Batthyány család körmendi levéltárában 1496-ban. Ebből a Katerinból lett a mai Katalin. A Catrina forma 1181-ben fordul elő a Szent Benedek-rend pannonhalmi levéltárában. Valószínűleg írás-hiba Catarina vagy Caterina helyett.

A latin, német és olasz névalak a görögből való. Itt több formában is előfordult: Aikateriné, Aikatheriné. A változatok közül végül egy görögül értelmezhető forma győzött: Aeikathariné, melyet a görögök „mindig tiszta nőnek” értek. Lehet, hogy a görög névalakulásban hatott Apollón görög istenség mellékneve, a Hakatosz (nyilazó), vagy az alvilág istennőjének, Hekaténak a neve. A görögök azonban az egyiptomiaktól vették át a Katalin megfelelőjét. Azt, hogy itt hogyan hangzott és mit jelentett, ma már nem lehet megállapítani.

A Katalin több szent neveként is előfordul a történelemben. Ilyenek:

1. Alexandriai Katalin szűz és vértanú a 4. század elején. Híre és tisztelete a keresztes hadjáratok idején terjedt el Nyugaton, és kései legendájába sok csodás elem vegyült. Ilyen az, hogy a tizennyolc éves lány ötven tanult pogány férfiút győzött le a vitatkozásban, angyalok vitték a tetemét a Sinai-hegyre stb.

2. Svéd Katalin (1331–1381). Férje halála után a waldsteini kolostorba vonult, ennek haláláig apátnője volt.

3. Sienai Katalin (1347–1380) egyházdoktor. Tízévi nehéz küzdelem után belépett Szent Domonkos harmadik rendjébe, ahol az apácák főnöknője lett. Itt főként a szegényeket és a betegeteket gondozta. Nagy része volt abban is, hogy XI. Gergely 1376-ban Avignonból Rómába helyezte vissza a pápai székhelyet. 1461-ben avatták szentté.

4. Bolognai Katalin (1413–1463). Előbb Szent Ferenc harmadik rendjébe lépett, később pedig a bolognai klarisszák főnöknője lett. 1724-ben avatták szentté.

5. Genovai Katalin (1447–1510). Férje halála után az annunciáták rendjébe lépett s életét a pestisben szenvedők ápolásának szentelte. 1737-ben avatták szentté.

6. Ricci Katalin (1535–1590), a pratoi Domonkos-rendi apácák főnöknője. Korának híres személyiségeivel levelezett, például Nerei Szent Fülöppel, Pazzi Szent Magdolnával. 1746-ban avatták szentté.

A Katalin hazánkban is népszerű név volt, ezért a magyar királyi családokban többször előfordult. Ide sorolhatók:

1. Katalin hercegnő (1228?–1242). IV. Béla és Laszkarisz Mária görög hercegnő ifjabb leánya. Serdülő korában a tatárok elől Dalmáciába menekült. Menyasszony nővérel, Margittal előbb a salonai székesegyházban temették el, később (1898-ban) a budavári főegyház templomába helyezték át.

2. Katalin hercegnő (1256-57?-?). V. István és Kun Erzsébet első gyermeke.

3. Katalin hercegnő (1368?-1374?). Nagy Lajos király és Erzsébet elsőszülött leánya.

4. Katalin királyné (?–1464). Mátyás király neje, Pogyebrád György (Jiří Poděbrad) leánya.

Angliában több Katalin nevű királyné is volt.

1. Katalin angol királyné, VI. Károly francia király leánya (1401–1438).

2. Aragóniai Katalin angol királyné (1485–1536). Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella leánya, VIII. Henrik felesége. A király később egyik udvarhölgyét, Boleyn Annát akarta elvenni, ezért Kelemen pápától házassága felbontását kérte. A pápa azonban nem teljesítette a király kérését. Henrik erre 1533-ban a canterburyi érsek által Katalintól magát önhatalmúlag elválasztatta. Katalin ezután a walesi herceg özvegye címet kapta, és némi évjáradékkal kimboltoni jószágára vonult vissza.

3. Howard Katalin angol királyné, VIII. Henrik ötödik felesége. Szépségével annyira elvarázsolta Henriket, hogy feslettsége ellenére feleségül vette a király, ám 1542-ben házasságtörés vádjával lefejeztette.

4. Parr Katalin angol királyné, VIII. Henrik 6. felesége (1512–1548).

A franciáknak egy ilyen nevű királynéjuk volt, Medici Katalin (1519–1589). A firenzei udvarban nevelkedett. Itt kedvelte meg a tudományt és a művészeteket, vált egyúttal járatossá a politika fondorlataiban.

Oroszországnak két Katalin nevű cárnője volt, I. és II. Katalin.

I. Katalin (1679–1727) szegény litván családból származott és a livföldi Marienburgban nevelkedett protestáns hitben. 1702-ben Marienburg az oroszok kezébe került. Ezután Katalin előbb Nagy Péter kegyencének, Mensikov hercegnek,

utána pedig Nagy Péternek a kedvese lett. Az 1711-es orosz-török háborúban megmentette a cár életét, ezért az hálából feleségül vette. Nagy Péter halála után, 1725-ben lépett a trónra.

II. Katalin (1729–1796). 1745-ben feleségül ment a későbbi III. Péter cárhoz, akitől kegyencei révén 1762-ben átvette a hatalmat. Cárnőként is a felvilágosodás híve volt, javította az igazságszolgáltatást, sok külföldi telepest hívott országába, fejlesztette a földművelést, az ipart és a kereskedelmet. Jól beszélt és írt franciául, az enciklopédistákkal és Voltaire-rel is levelezett. Uralkodása alatt Oroszország katonai és politikai téren egyaránt megerősödött. Hírnevére ugyanakkor árnyékokot vetett kicsapongó életmódja és despotikus természete.

Katalin- király volt a gúnyneve Szapolyai János erdélyi vajdának, utóbb I. János néven Magyarország királyának. E név jelentése: anyámasszony katonája.

A Katalin keresztnév a magyarban mindig kedvelt és gyakori név volt.

1400-ig a második leggyakoribb női név volt.

A 16. században adataink szerint az első helyre került, a 17. században visszaszorult a második helyre, majd a 18. században tovább csökkent a népszerűsége, harmadik lett.

A 19. századi feldolgozás csak Budapest jelentékeny hányadára vonatkozik. Eszerint a Katalin a tizenegyedik helyre esett vissza.

1945–1949 között Budapesten Katalin a negyedik helyre lépett elő.

Az 1959-es névdivatot Büky Béla tükrözteti Budapest VIII. kerületi anyakönyvei alapján mintegy 60 000 adatból. Eszerint a Katalin marad a negyedik helyen, de az első négy név megoszlása viszonylag egyenletes. A sorrend: Éva 3,72%, Zsuzsanna 3,48%, Mária 3,33%, Katalin 3,25%.

1967-ből a Központi Statisztikai Hivatal jóvoltából országos névstatisztika állt a Nyelvtudományi Intézet rendelkezé-

sére. Eszerint a Katalin továbbra is a negyedik volt az újszülöttek között. Az első tíz sorrendje: Éva 4285 fő, Mária 4235, Ildikó 3987, Katalin 3782, Erika 3655, Zsuzsanna 3428, Erzsébet 3394, Andrea 3352, Judit 2651, Ágnes 2313.

Az 1972 és 1981 között élve született leánygyermekek közül a Katalin megőrizte a negyedik helyét. Az Andrea, Krisztina, Mónika népszerűsége – úgy látszik – nagyobb lett. A sorrend ekkor a következő volt: Andrea 39 237, Krisztina 35 874, Mónika 35 084, Katalin 31 664.

1976-ban a fentebbi hivatal országos statisztikája szerint a Katalin a harmadik volt. A sorrend: Krisztina 45 366, Andrea 38 521, Katalin 33 431.

1976-ban Bíró Ágnes, a Nyelvtudományi Intézet kutatója készített statisztikát a budapesti újszülöttekről. Eszerint a Katalin a gyakoriságban ismét a negyedik volt, 853 fővel. A Kata anyakönyvvezhető névváltozatot csak 20 újszülött kapta. A fővárosban született vidékiek között a név a harmadik volt.

Milyen a Katalin név ritmusa? Nagyon jó, tititon. A ton Katalin utolsó *lin* szótagjának típusa: rövid magánhangzó, zárt szótag.

A név *-in* végződésű, tehát ebből következőleg nőies.

Hangalakja kellemes. Van benne egy *k* és egy *t*, vagyis zöngétlen zárhang, az *l* és az *n* nőies mássalhangzó. A vegyes hangrend kellemes, jó hangzású.

Mikor van Katalin-nap? Alexandriai Kataliné november 25., Bolognai Kataliné március 9., Genovai Kataliné március 22., Ricci Kataliné február 13. és Sienai Kataliné április 30. Ebből a Gondolat Könyvkiadó által kiadott naptár november 25-ét és április 30-át tünteti föl, vagyis Alexandriai és Sienai Katalinét, a legnépszerűbb névnapokét. Szerintem a leggyakoribb, legkedveltebb névnap a november 25-e, az Alexandriai Kataliné.

A Katalin régi és hosszú név, ezért viszonylag sok bece-

neve van. Ilyenek: Kacácska, Kaci, Kacika, Kacsó, Kacsóka, Kata, Katácska, Katalinka, Kati, Katica, Katicácska, Katici, Katika, Katinka, Katka, Katkó, Kató, Katócska, Katóka, Katonka, Katróca, Katre, Katu, Katuci, Katus, Katuska, Kátya, Katyi, Katyika, Kiska, Kiskata, Kiskati, Kiskató, Kitti, Kittike, Linka, Nina, Ninácska, Tica, Ticácska, Tici, Ticike, Tina, Tinácska, Tinka. Ma már nem használatos becézői: Kalin, Katal, Katics.

A névnek több anyakönyvezhető változata és származéka van. Ilyen Karina, Kata, Katinka, Kató, Kitti. Ezek közül a Karina a Katarina származéka, a Kata, Katinka, Kató a Kataliné, a Kitti angol származék.

A név magyarországi nemzetiségi megfelelői a német Katharina, Kathrein, Kathrin, Kitty, román Cătălina, Caterina, Catinca, Catincuța, Ecaterina, szerbhorvát Katarina, Katica, szlovák Katarina.

Külföldi megfelelői az angol Catherine, Catharine, Katharina, Katherine, francia Cathérine, olasz Caterina, spanyol Catalina, latin Catharina, újjörög Katina, svéd Katarina, Catherine, orosz Jekaterina, bolgár Ekaterina, lengyel Katarzyna stb.

Női keresztnévből családnév általában ritkán keletkezik. Az 1981-es budapesti telefonkönyvben Katalin családnév nincsen, Kathi 2 van, Kathy 5, Kati pedig 3, Kató 29 és Kátó 1. Ebből nem lehet tudni, hogy ezek a nevek vajon nem az olasz Cati, illetve Catto névből valók-e. A Katalin névnek más idegen nyelvi családnév-származékai is természetesen, például az olasz Caterina, Caterini, Caterino, a szlovák Katereniak, Katriak, Katrinec, a szerbhorvát Katarinčić, Katić, a román Catrina, Catrinescu, Catrinu, a német Ketterl, Kreindl, a francia Cathelin, Catelineau, Catherinot stb.

Földrajzi névként hazánkban a Katalin származékai és összetételei a régi Magyarországon is viszonylag ritkák. Ide sorolhatók a Katalinfalva (Torontál megye, ma: Románia),

Katalinhuta (telep Nógrád megyében, Szinóbányához tartozik, ma: Csehszlovákia) és a Katalinpuszta nevű népes puszta Nógrád megyében, Váctól északra.

Külföldön a Katalin-szigetek az Aleutáknak régi magyar neve. Ez az észak-amerikai Alaszkához tartozó szigetcsoport.

A növénynevek közül megemlíthető a Katalin-rózsa vagy Katalin-virág. Ezek a Dunántúlon ősszel vagy tél felé virágzó, idegen földi Chrysanthemum- és Aster-fajok. Nevüket valószínűleg a késői virágzásról kapták, és bizonyára a november 25-i Katalin-nappal vannak kapcsolatban.

A bogárnevek közül meg kell említenünk a katicabogarat. Itt az előtag a Katalin becézője. A név más változatai: Katalinka bogárka, Katalin-bogárka, katinkabogár, katikabogár, katókabogár, katabogár, katalinbogár, katiskabogár, katóbogár, katuskabogár, kató, katalinka, katalina, katica, kata, katóka, Kós Kata, Szűzkata, ebből: szűcskata stb. Azt, hogy e bogár elnevezésébe hogyan került bele ez a keresztnév, még nem sikerült megfejteni. Az igaz, hogy több bogárnév vallási képzetet idézően keletkezett, például: Isten tehénkéje, istenbogár, istenkaticája stb.

A tárgyak közül Katalin kerekének hívják a román és a csúcsíves stílusú templomok fő homlokzatán a bejárati ajtó fölötti nagy kerek ablakot, ha ennek küllős díszítése a kerékre emlékeztet. A név Alexandriai Szent Katalinról kapta a nevét, akit kerékbe törtek.

Ladó János

Ha Katalin kopog...

A *Katalin* a magyar faluban is a nagyon népszerű nevek közé tartozik. Ha a Katalin névről szólunk, akkor először azt kell megemlítenünk, hogy Katalin napján (november 25.) a hagyományos magyar faluban számos jósló eljárást alkalmaztak, amelyekből a lányok férjhezmenetelükre, általában jövődő párjukra jósoltak. A Katalin-nap időjósító nap is. E nap időjárásából a karácsonyi időjárásra szoktak következtetni. Az egész országban ismert mondás: Ha Katalin locsog, karácsony kopog, ha Katalin kopog, karácsony locsog, azaz, ha Katalinkor nedves az időjárás, karácsonykor fagyni fog, és fordítva, a Katalin-napi fagy azt jelzi, hogy karácsonykor enyhe, nedves lesz az időjárás.

Régen a lányok Katalin-napkor gyümölcsfaágot tettek vízbe, s ez karácsonyra kihajtott. (Más falvakban Borbálanapkor állították vízbe ezt az ágot, és eszerint hívták Katalin-ágnak vagy Borbála-ágnak.) Másutt piros almába harapnak, és karácsonyig mindennap harapnak belőle egy kicsit, az almának karácsonyig ki kell tartania. Akkor megtudják, ki lesz a jövődőbelijük. Például olyan neve lesz, mint az első férfinak, akivel az alma elfogyasztása után találkoznak.

A gyimesi csángóknál a sajtkészítéssel kapcsolatban van szerepe a Katalin-napnak. A következőket mondták: „Katalin napján azt tartjuk, hogyha pozdorjázunk, akkor más nyáron a tejjel ne dolgozzunk erőst, mert akkor a legyek járják. Vagy pedig úgy szoktunk, hogy nálunk egy sajtot csinálunk, s ordát csinálunk, s Katalin napján ne pozdorjássz, s ne járj semmivel, mert más nyáron a legyek a sajtot leszarják, s akkor az nem tiszta, megromlik.”

Katalin nevét viseli a katicabogár is. Katicabogarat elpusztítani nem szabad; hogy más népeknél is kedvelt bogár, azt mutatja például angol neve, amely lady-birdnek, vagyis asszonybogárnak vagy más néven aranybogárnak nevezi a katicabogarat.

A gyermekek számos mondókát fűznek a katicabogárhoz:

Katalinka, szállj el, szállj el!
Gyűnnek a törökök.
Sós kútba vetnek,
Onnan is kivesznek;
Malom alá tesznek,
Onnan is kivesznek;
Tüzes piszkafával
Kemencébe tesznek,
Onnan is kivesznek.
A katlanba tesznek.
Szállj el, szállj el, Katalinka!
Jönnék a törökök.
Sós kútba vetnek,
Onnan is kivesznek;
Kerék alá tesznek.
Katalinka, bogárka!
Hová visznek engem,
Égnek-e, földnek-e?
Vagy a tűzbe vetnek?

A népköltészetben is, közmondásainkban, szólásainkban is gyakori a Katalin név. Gyakran az okos, talpraesett, táncos lábú lányokat nevezik a népköltészetben Katónak, Katicának. Ennek egyik oka Alexandriai Szent Katalin legendájában kereshető. A magyar mesék Okos Katája nem vitázik tudósokkal, de leleményességben, furfangban túljár a király eszén is, és végül is nagy vagyona tesz szert, vagy egyenesen a király felesége lesz. Az okos Katát néhány mese Térdszili Katicának hívja. Ebben a mesetípusban az okos Kata mindig túljár a király eszén. Egyszer az édesanyja arra biztatja, hogy hozzon neki a király süteményéből. Kata bemegy a király konyhájára, valami hamis üzenettel eltávolítja a szakácsot, és

akkor a süteményes tállal együtt eltűnik. Az ajtóra azonban kiírja:

Itt vótam, mán itt vótam,
Rajtad most mán kifogtam,
Kis Térdszili Katica,
Imre király bánata,
Ha nem tetszik, tígy rulla.

A következő alkalommal Katica édesapja a király borából szeretne inni, a lánynak most is sikerül a csel. Harmadszorra a király almájából visz haza. A király úgy megharagszik, hogy belebetegszik bánatába. Ekkor Katica férfinak öltözik, és orvosként bemegy a királyhoz. Először megvizsgálja, majd azt ajánlja, hogy gyógyírnek hintsék be a király testét sóval meg paprikával. Szegény királyt úgy csípi a paprika, hogy kiszalad a szobából, és akkor Kata megint hagy egy cédulát a már idézett verssel. Ekkor a király börtönbe záratja Katicát, hogy megölje. Katica azonban a börtönbe magával vitt egy szalmabábot, amely mézzel volt megtöltve. A király karddal megszurta, de nem Katicát, hanem a szalmabábot. A méz a kezére fröccsent, ezt lenyalta a király, és utána azt mondta: Ha tudtam volna, hogy ilyen édes vére van, akkor nem öltem volna meg Katicát, hanem feleségül vettem volna. Erre Katica előbújik az ágy alól, és azt mondja:

– Én a tied, te az enyém, ásó, kapa se választ el egymástól.
– És még ma is boldogul élek, ha meg nem haltak.

Ennek a történetnek számtalan változatát jegyezték fel nemcsak hazánkban, hanem más európai országokban is. Nem véletlen, hogy Shakespeare *Makrancos bölgy* című drámájának hősnőjét is éppen Katának hívják, a Kata név általában okos, önálló, független lányokra szokott utalni.

Persze arról már nem szól Alexandriai Katalin legendája, hogy a szent hölgy, aki haláláig szűz maradt, különösen szeretett volna táncolni. Mégis, a magyar néphagyományban

gyakran éppen ezt tudjuk meg a Katalinokról. Mint a közkeletelt szólás is mondja: Könnyű Katót táncba vinni. A legrégebbi magyar táncrigmusban is a Kató név szerepel:

Supra Agnö, szökj fel kabla,
Hazajött férjed, tomb Kató!
A te szép palástodban,
gombos sarudban,
haja haja virágom.

E rövid dalocska magyarázatával már sokan megpróbálkoztak. Annyi bizonyos, hogy táncra szólító ének, és egyike az első, ismert magyar virágénekeknek, amelyeket a XVI–XVII. századi tudós szerzők hol feddenek pajzánságukért, hol pedig dicsérik szép nyelvüket, pompás fordulataikat.

Persze nem csupán okos, talpraesett, táncos kedvű Katalinokat ismer a magyar népköltészet. Katalin a neve az egyik legszebb, már klasszikusnak számító magyar népballadának is, a Kádár Kata hősnőjének. A balladakötetünkben Kallós Zoltán gyűjtése szerepel – a magyar népköltészet egyik legmélyértelműbb és legszomorúbb alkotása; motívumai ósrégiek, témája – a tragédiába forduló szerelem – örök, megjelenítésében mégis egyszeri.

Szomorú a története Gyönyörű Bán Katának is, aki szintén balladahőső: elmegy a törökkel, és egyedül hagyja két kicsiny gyermekét. Mire megtalálja elhagyott gyermekeit, azok már halottak.

Azonban a víg balladáknak is lehet Kata nevű hőse. Az egyik ismert történet két lányról szól, akiket elvisznek a fiatal férjhez. Kata jól megy férjhez, hatlovas hintóban viszik el, selyem viganót kap, piros csizmát, paplanos ágyba fekszik. Húga csak a disznópásztornak lesz a felesége, kapcabocskort hord, disznóvályúból eszik, de nem hagyja magát, és mint az udvarhelyi ballada refrénje mondja:

Haj, a víg kedvem, víg akaratom,
Mégsem hagy ingöm bánatba esnöm,
Bánatba esnöm.

A Katókról szóló dalok, balladák többségében tehát Katalin, Kató, Katica, Katinka vidám, táncraváró teremtés. Lírai dalokban, párosító énekekben, gyermekjátékokban egyaránt többnyire így szerepel. A lakodalmi étekhordó versekben is csúfondárosan szólnak a szakácsnő Katiról, amikor behozzák a megterített asztalra a levest:

Katyi néne, de sós a leve,
Az Isten tudja, hogy mi főtt benne.
A mi tikunk megbolondult,
A fazékba beleugrott,
Hopp, édes tyutyurám,
Te leszöl a vacsorám.

Más népek költészetében szintén igen gyakori a Katalin név, hiszen november 25-ét 1642-ig, VII. Orbán pápa bullájának megjelenéséig az egész katolikus világ megünnepelte. Az európai népek mindegyike ismeri és használja a Katalin név valamely változatát, és ez dalokban, víg és szomorú balladákban egyaránt előfordul.

A következőkben néhány magyar népdalt, csúfolódóéneket, párosítót idézünk, amelyek mind Katalinokról, Katicákról szólnak. A legismertebb talán egy kaposvári ének:

A kaposi leányok
– Rikacé, Katica –
Laskát sodorni járnak,
– Rikacé, Katica.

Hazamennek lisztesen,
Csókot adnak szivesen.
– Sári cinge-cungeráj,
– Rikacé, Katica.

A Temesközben így énekeltek:

Három icce kendőrmag,
Zömbori Kata kié vagy?
Nem vagyok én senkié:
Csak a Kovács Jánosé.

A csúfolódók közé tartozik a következő kis versike:

Én azt megteszem,
Katit elveszem,
Ötet küldöm a dolgára,
Magam lefekszem!

Szintén ingerkedik a Katákkal a következő Arad megyei ének:

Palcsi Kata szép jány vóna, Kata!
Ha ja szája nem nagy vóna, Kata!
Három alma egy sorjába
Könnyen befír a szájába, Kata!

Palcsi Kata szép jány vóna, Kata!
Ha ja nyaka tiszta vóna, Kata!
– Mosd meg, Kata, a nyakadot.
Úgy pirosidd ki magadot, Kata!

Megégett má a sarokbót, Kata,
Nem kapsz, Kata, pirositót, Kata!
Maj felépül a sarokbót,
Kapsz még, Kata, pirositót, Kata!

Ugyanonnan származik ez a másik csúfondáros dal is:

- Hun jártál, te, Kati jányom?
- A szomszédba, anyámasszony.
- Mit kaptá ott, Kati jányom?
- Egy pár csókot, anyámasszony.
- Csárdás vagy te, Kati jányom.
- Ke jis az vót, anyámasszony.
- Régen vót az, Kati jányom.
- E meg mos van, anyámasszony.

De a Zala megyeiek éneke szerint mindez tréfa csupán,
s a Katik, Katalinok, Katicák jó feleségek lesznek:

Este van már, nyolc óra.
Ég a világ a boltba.

Ott mérik a pántlikát,
Piros színű pántlikát.

Kovács Pista méreti,
Az asztalra leteszi.

Takács Kati felveszi,
A hajába biggyeszi.

- Biggyeszd, Kati, nem bánom,
Úgyis te lész a párom!

Hiszen a Katalinok az ingerkedésekre szinte mindig talpra-
esetten válaszolnak, akár kopog, akár locsog.

Dömötör Tekla

Kádár Kata

Miklós úrfi szépen kéri,
Édesanya nem ígéri.
„Engedje meg, édesanyám,
Hogy vegyem el Kádár Katát,
Hogy vegyem el Kádár Katát,
Jobbágyunknak szép leányát,
Szép leányát.”

„Van az uraknak leánya,
Abból neked is juthatna.”
Miklós úrfi megbúsula,
A világba elindula,
A világba elindula,
Hosszu útra, bujdosásra,
Bujdosásra.

Kádár Kata hogy meglátta,
A kapuját kinyitotta,
A kapuját kinyitotta,
Hogy bemennyen Miklós rajta.
„Ne nyiss kaput, Kádár Kata,
Nem menyek én most be rajta,
Most be rajta.

Hanem menyek a világba,
Holtig tartó bujdosásba.”
„Állj meg, állj meg, szép Miklósom,
Hogy adjak rád egy pár csókot,
A kezedbe kézi ruhát,
Kalapodba egy bokrétát,
Egy bokrétát.

Mikor ruhám vérrel habzik,
S a bokréta hervadozik,
Mind a kettő azt jelenti,
Akkor léssen veszedelmem.”
Miklós úrfi elindula,
Egy mónár gazdát találta,
De találta.

„Hallod-e, te mónár gazda,
Mi hír nagyon a faluba?”
„Nincs itt ugyan semmi egyéb,
Kádár Katát elvesztették.”
„Hallod-e, te mónár gazda,
Vigy el engem éppen oda,
Éppen oda.

Vigy el engem éppen oda,
Hol elveszett Kádár Kata.
Pej paripám tied legyen,
S minden ékes öltözetem.”
Mónár gazda szót fogada,
Miklós előtt elindula,
Elindula.

És elvitte arra helyre,
Feneketlen tó szélére.
Onnan beszóllatt a tóba:
„Élsz-e, kincsem, Kádár Kata?”
Kádár Kata visszazóla:
„Nálad nélkül alig lehet,
Alig lehet.”

Kezit fejire kulcsalta,
És beereszkedett oda,
És beereszkedett oda,
A nagy feneketlen tóba.
Az egyikből nevelkedett
Piros bársony liliomszáll,
Liliomszáll.

A másiktól nevelkedett
Fehér bársony liliomszáll.
Addig, addig nevelkedtek,
Vízen fejül emelkedtek,
Vízen fejül emelkedtek,
Ott is összeölelkeztek,
Ölelkeztek.

Miklós anyja ment sétálni,
Meg találta őket látni.
Vízi bűvárt elhívatá,
Mind a kettőt kiásatá,
Mind a kettőt kiásatá,
Tövis bokorra rakatá,
Ráarakatá.

Az egyiknek csináltatott,
Piros márványkő-koporsót,
A másiknak csináltatott
Fehér márványkő-koporsót.
Az egyiket eltemette
Az oltárnak háta mögé,
Háta mögé.

A másikat eltemette
Az oltárnak eleibe.
Az egyikből nevelkedett,
Fehér márvány liliomszáll,
A másikkól nevelkedett
Piros márvány liliomszáll,
Liliomszáll.

Addig, addig nevelkedtek,
Míg össze nem ölekeztek.
Miklós anyja hogy meglátta,
Mind a kettőt leszakasztá,
Mind a kettőt leszakasztá,
Talpa alatt eltaposá,
Eltaposá.

Kádár Kata hogy meglátta,
Koporsóból feljajdula:
„Éltünkben üldözönk vótál,
Holtunkba békét nem hagytaal.
Kiért Isten jót ne adjon,
Szeretetlen társsal áldjon,
Társsal áldjon.

Szeretetlen társsal áldjon,
Kenyeretlenség találjon,
Kenyeretlenség találjon,
Soha senki meg ne szánnyon.
Éltünkbe üldözönk vótál,
Holtunkba békét nem hagytaal,
De nem hagytaal.”

Visa (Mezőség), 1950;
Kallós Zoltán gyűjtése

Alexandriai Szent Katalin

A 3–4. század fordulóján élt szűz és vértanú sorsáról, tanításairól, erényeiről leghívebben a *Legenda aurea*, azaz *Arany legenda* néven közismertté vált középkori legendagyűjtemény számol be. Ezt a latin nyelvű munkát Jacobus de Voragine itáliai egyházi író állította össze a 13. században, egybe-
gyűjtve a naptárban szereplő szentek életrajzát, legendáit. Műve hamarosan roppant népszerű lett, és kivételesen nagy hatást gyakorolt a korszak irodalmára. A kiváltképp „a bölcsességben, az ékesszólásban, az állhatatosságban, a szűzi tisztaságban, az érdemesség kiváltságában” mint főbb erényekben „csodálatra méltónak” mondott alexandriai szent legendájával ismerkedjünk meg előbb úgy, ahogyan azt a *Legenda aurea* elbeszéli. S lapozzuk föl aztán a margitszigeti apácák 16. századi hatalmas kódexét, az ún. Érsekújvári kódexet: benne található, más írárok s díszes képek társaságában, a több mint négyezer soros Katalin-legenda, melyet előbb eredeti magyar alkotásnak vélték, mígnem tisztázódott, hogy fordítás. Pontosabban, mint Horváth János mondja, föltárva *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*-t, „prózai latin

szöveg magyarra átverselése”; és ugyanő állapítja meg erről a monumentális átköltésről, hogy az „a magyar formaművészet legnagyobb teljesítménye középkori irodalmunkban”.

JACOBUS DE VORAGINE

Arany legenda

[RÉSZLET]

Katalin, Costus király leánya, járatos volt a szabad művészek minden ágában. Maxentius császár összehívott mindenkit Alexandriába, gazdagokat, szegényeket, hogy áldozzanak a bálványisteneknek, s hogy az áldozatot megtagadó keresztényeket megbüntesse. Amikor Katalin tizennyolc éves volt, és egyedül maradt a kincsekkel és szolgákkal teli palotában, állatok bőgését és énekesek tapsolását hallva, hírnököt szalajtott, hogy gyorsan megtudakolja, mi folyik ott. Amikor megtudta, néhány embert maga mellé vett, s magát a kereszt jelével megerősítve odasietett. Ott pedig sok keresztényt látott, akik a haláltól való félelem miatt engedtek az áldozat kényszerének. Ekkor, vad fájdalomtól megsebzett szívvel, vakmerően a császárhoz fordult, s így szólt: „Mind méltóságod, mind az ésszerűség arra intenek, hogy előtted, császár, méltóképpen tisztelegjek, ha a mennyek Teremtőjét elismered, s lelkedet az istenektől elfordítod.” A templom kapuja előtt állva hosszan vitatkozott a császárral allegorikus, metaforikus, dialektikus és misztikus értelemben megközelített szillogisztikus érvekkel. Ezután visszatérve a mindennapi beszédstílushoz, így szólt: „Ezeket mint bölcsnek mondtam neked, most pedig arra térnék rá, hogy miért gyűjtötted össze hiábavalóan ezt a tömeget, hogy a bálványok együgyűségét imádják. Ezt a templomot csodálad, melyet mesteremberek keze készített,

csodálad az értékes díszítményeket, melyeket a szél, mint a porszemet, bármikor elsöpörhet. Az eget csodáld inkább s a földet, a tengert, s mindazt, ami hozzájuk tartozik. Az ég ékítményeit csodáld, a napot, a holdat és a csillagokat, csodáld az engedelmességüket, hogy a világ kezdetétől a végezetéig éjjel-nappal igyekeznek nyugat felé, s visszatérnek keletről, fáradhatatlanul. Ha ezeket a csodákat észrevetted, keresd s tanuld meg, hogy ki hatalmasabb náluk. Amikor pedig saját kegyelméből őt magát megismerted, s megértetted, hogy hozzá hasonlót nem találhatsz, őt imádd és őt dicsőítsd, ő ugyanis az istenek Istene, s az uraságok Ura.” Amikor pedig a Fiú megtestesüléséről beszélt nagy bölcsességgel, a meghökkent császár nem tudott mit mondani. Végül felocsúdva így szólt: „Engedd, ó asszony, engedd, hogy befejezzük az áldozatot, azután válaszolni fogunk neked.” Lenyűgözve Katalin esztől és szépségétől megparancsolta, hogy a palotába vezessék, s ott gondosan őrizzék. Valóban gyönyörű volt, s aki csak látta a hihetetlen szépséget, csodálta és megszerette. A császár, megérkezve a palotába, így szólt Katalinhoz: „Hallottuk ékesszólásodat, megcsodáltuk bölcsességedet, de mivel elfoglalt az isteneknek bemutatott áldozat, nem értettünk meg mindent teljesen. Most először származásod felől érdeklődünk.” Szent Katalin erre így válaszolt: „Írva van, ne dicsérd s ne hibáztasd magad, ezt a balgák teszik, akiket hiú dicsőségvágy gyötör. Mégis bevallom származásom, nem dicsekvésből, hanem alázatból. Katalin vagyok, Costus király egyetlen leánya, aki, ámbár bíborban születtem, s a szabad tudományokban nem kis jártasságra tettem szert, ezeket mégis teljességgel megvetve az Úr Jézus Krisztushoz menekültem. Azok az istenek viszont, akiket te tisztelsz, sem számodra, sem mások számára menedéket nem nyújthatnak. Ó, milyen szerencsétlenek is azok, akik olyan bálványokat tisztelnek, melyek a szükségben nem állnak a bajbajutott mellé, a csapások közepette nem sietnek

segítségére, s a vészben nem védelmezik meg.” Így a király: „Ha úgy volna, amint mondod, az egész világ tévedne, s egyedül te szólnál igazat, de minden igazságot legalább két tanúnak kell megerősítenie. Ha angyal lennél vagy más égi hatalmasság, akkor sem hinne neked senki, nemhogy egy törékeny asszonynak.” Katalin így válaszolt: „Könyörgöm, császár, ne hagyj, hogy legyőzzön haragod, s bölcs lelkesen szörnyű zűrzavar uralkodjék el. A költő is azt mondja: »Ha szellemed irányít, király leszel, ha tested, szolga.«” A király erre így szólt: „Úgy látom, veszedelmes ravaszsággal próbálsz minket tőrbe csalni, miközben filozófusok példáit idézgetve csillogsz.” Látva pedig a császár, hogy Katalin bölcsességén nem tud felülkerekedni, titkos levélben megparancsolta, hogy minden grammatikus és rétor az alexandriai prétoriumba siessen, s hogy nagy jutalmat kapjanak, ha a lázongó szüzet érveikkel legyőzik. Ötven szónokot gyűjtöttek össze a különböző provinciákból, kik valamennyi földi tudományban felülmúltak minden halandót. Amikor megkérdezték, hogy miért hívták őket olyan távoli vidékekről, a császár ezt válaszolta nekik: „Van nálunk egy bizonyos hajadon, akinek éles eszét, bölcsességét senkiéhez nem lehet mérni, aki minden bölcslet megcáfol és minden istenünket démonnak nevezi. Ha legyőzitek őt, nagy tisztelettel övezve térhettek haza.” Erre az egyik méltatlankodva, bosszús hangon így válaszolt: „Ó, micsoda császári körülmények, mely egy lánnyal való hitvány vita miatt összehívta a világ bölceit a legtávolabbi vidékekről, amikor azt bármelyik tanítványunk könnyedén elhallgattathatta volna.” Akkor a király így szólt: „Erőszakkal kényszeríthettem volna az áldozatra, vagy büntetésből halálra kínoztathattam volna, de helyesebbnek ítéltém, hogy érveitekkel meggyőzzétek őt.” Azok azt felelték neki: „Vezessék elénk a leányzót, hogy saját vakmerőségén megdöbbenve bevallja, hogy soha bölcsket nem látott.” Amikor a szűz meghallotta, milyen veszély fenyegeti, magát

teljes egészében az Úrnak ajánlotta. És íme, az Úr angyala megállott előtte, és biztatta őt, hogy tartson ki, hozzáfűzve: nemhogy legyőzni nem fogják, de a mártíromság pálmáját megtérítésükkel ő készíti elő számukra. Amikor tehát a zsarnok elé vezették, azt mondta a császárnak: „Micsoda igazság az, hogy egyetlen leánnyal szembe ötven szónokot állítasz, akiknek a győzelemért jutalmat ígértek, míg engem ellenszolgáltatás nélkül kényszerítesz az összecsapásra. Az én jutalmam az Úr Jézus Krisztus lesz, aki reménység és korona azok számára, akik érte harcolnak.” Amikor a szónokok azt mondták, hogy lehetetlen dolog az, hogy az Isten emberré vált s szenvedett, a szűz bebizonyította, hogy ezt a pogányok is megjövendőlték. Platón azt állítja, hogy az Isten teljes kör alakú és egyben csonka. A Szibilla pedig azt mondja: „Boldog az az Isten, aki a magas fán függ.” Amikor pedig a szűz bölcsen vitatkozott a szónokokkal, s azokat nyílt érvekkel megcáfolta, azok meghökkentek, nem tudván mit felelni, hallgatásba merültek. Erre a császár nagy haragra gerjedve szidni kezdte őket, hogy ilyen csúfosan hagyták magukat legyőzni egy lánytól. Akkor az egyik mester így szólt: „Tudod, császár, hogy előttünk eddig senki nem állt meg, akit azonnal le ne győztünk volna, de ez a leány, akiből az Isten lelke szól, olyan csodálatba ejtett minket, hogy sem nem tudunk, sem nem merünk akár egyetlen szót is szólani Krisztus ellen. Ezért, császár, őszintén bevalljuk, hogy ha nem tudsz meggyőzőbb érveket felhozni az istenek mellett, akiket eddig tiszteltünk, mindnyájan megtérünk Krisztus hitére.” A zsarnok uralkodó, hogy ezt hallotta, még nagyobb haragra lobbant, s megparancsolta: égessék meg őket a város közepén. A szűz pedig megerősítette és állhatatossá tette őket a mártíromság vállalásában, buzgón tanítva mindnyájukat a szent hitre. Amikor azt fájlalták, hogy keresztség nélkül kell meghalniok, a szűz azt mondta: „Ne féljete, mivel kiontott véretek keresztség s korona lesz számotokra.” Miután megerősítették

magukat a kereszt jelével, a lángok közé vetették őket. Lelküket úgy adták vissza az Úrnak, hogy sem hajukban, sem ruhájukban nem tett kárt a tűz.

Miután a keresztények eltemették őket, az uralkodó így szólt a szűzhöz: „Ő nemes szűz, gondolj ifjúságodra, a királynő után második hely illette palotámban, a város közepén szobrod állna, s mindenki istenként imádna.” A szűz erre azt válaszolta neki: „Szűnj meg ilyeneket mondani, hisz még azt válaszolta nekem: „Szűnj meg ilyeneket mondani, hisz még csak gondolni is bűn ilyesmire. Én Krisztus jegyese vagyok, ő az én dicsőségem, ő a szerelmem, ő az én kedves gyönyörűségem. Az ő szerelmétől sem csábítás, sem a megkínzás nem tud eltántorítani.” Erre a császár haragra gerjedve megparancsolta, hogy vetkőztessék le és a skorpiónak nevezett kínozószerszámmal kínozzák meg, utána vessék sötét börtönbe és tizenkét napig éheztessek.

A királyt ekkor valami sürgős ügy birodalma határain kívülre szólította. A királyné, aki égő szeretetre gyulladt Katalin iránt, a hadsereg fejével, Porphyriusszal az éjszaka közepén a szűz börtönébe sietett. Amikor a királyné belépett, látta, hogy a cellát mondhatatlan fényesség tölti be, és a szűz sebeit angyalok kenetik. A szűz ekkor az örök boldogságról kezdett prédikálni neki, s megtérítve őt megjósolta neki, hogy a mártíromság koronáját el fogja nyerni. Így beszélgettek késő éjszakáig. Amikor Porphyrius mindezt hallotta, a szűz lábaihoz borult, s kétszáz vitézével felvette Krisztus hitét. Mivel a zsarnok megparancsolta, hogy tizenkét napig ne adjanak neki ételt, Krisztus ezekben a napokban egy fehér galambot küldött hozzá, és égi táplálékkal eltette. Végül az Úr maga angyalok és szüzek kíséretében megjelent előtte, mondván: „Leányom, ismerd meg teremtődöt, akinek nevéért olyan nehéz küzdelmet vállaltál. Légy kitartó, mivel melletted vagyok.”

Visszatérve, a császár megparancsolta, hogy Katalint vigyék elébe. Látva kitűnő egészségét, amit a hosszú éhezte-

tésnek meg kellett volna törni, azt gondolta, hogy valaki táplálta őt a börtönben. Haragjában megparancsolta, hogy kínozzák meg az öröket. De Katalin azt mondta: „Én embertől nem kaptam ételt, Krisztus táplált angyalai által.” Azt mondta erre a császár: „Fontold meg szívedben, amit mondok, és ne válaszolj elhamarkodottan. Nem akarunk rabszolgát csinálni belőled, de hatalmas királynőt, akinek különös dicsőségben lesz része birodalmunkban.” A szűz így válaszolt: „Figyelj kérlek, s te magad dönts igaz ítélettel, hogy mit kell inkább választanom, vajon azt, ki mindenható, örök, dicsőséges és szépséges, vagy azt, aki halandó, nemtelen és rút.” Akkor a császár megbántódva így szólt: „Két dolog közt választhatsz, vagy áldozol, hogy életben maradj, vagy szörnyű kízásoknak méssz elébe, hogy elpusztulj.” Ő pedig így válaszolt: „Teljesen mindegy, hogy milyen kízást találsz ki, mivel testemet és véretem Krisztusért akarom áldozni, mint ahogy ő is feláldozta magát értem. Ő ugyanis az Istenem, szerelmem, pásztorom és egyetlen jegyesem.” Ekkor egy katonatiszt az őrvongó királynak azt tanácsolta, hogy három nap alatt készíttessen négy darab, vasfűrészekkel és hegyes szögekkel körültűzdelt kereket, hogy a legszörnyűbb kínok közt szétszaggassák a szűzet, s hogy a többi keresztényt ennek a rettenetes halálnak a példája elrettentse. Megparancsolták, hogy két kereket az egyik irányba, a másik kettőt pedig az ellenkező irányba forgassák úgy, hogy ezek alulról szaggassák a húsát, amazok meg felülről rászorítva tépjék. Akkor a szűz kérte az Urat, hogy nevének dicséretére és a körülállók megtérítésére törje össze ezt a szörnyű szerszámot. És íme, az Úr angyala olyan erővel zúzta össze a malmot, hogy szétrepülő darabjai négyezer pogányt öltek meg.

A királyné pedig, aki felülről nézte mindezt, s eddig rejtőzködött, most lesietve keményen szidni kezdte a császárt ezért a kegyetlenségért. A király pedig haragra gerjedt, s amikor a királyné megtagadta, hogy a bálványoknak áldozzék, meg-

parancsolta, hogy melleit vágják le, majd őt magát fejezzék le. Ő pedig, amikor a mártíriumra vezették, kérte Katalint, hogy imádkozzon érte az Úrhoz. Katalin így szólt: „Ne félj semmit, királyné, Isten szeretett gyermeke, átmeneti királyságod örök királysággá változik e napon, s halandó férj helyett örök urat kapsz.” Ekkor ő, bizonyoságot tévén állhatatosságáról, biztatta hóhérait, hogy ne késlekedjenek végrehajtani a parancsot. Azok pedig a városon kívülre vezették, vas-késekkel elmetélték melleit, majd lefejezték. Testét Porphyrius temette el.

Másnap, amikor keresni kezdték a királyné tetemét, s a császár többeket elővezettetett ez ügyben, Porphyrius középre kiállva így kiáltott: „Én vagyok az, aki Krisztus szolgáló leányát eltemettem, és magam is felvettem Krisztus hitét.” Ekkor Maxentius esztét vesztve felordított: „Ó, én szerencsétlen, kiáltotta, mindenkinél szánandóbb, lám Porphyrius is rászedett, lelkem egyetlen támasza, egyetlen vigaszom minden bajomban!” Amikor katonáihoz fordult, azok tüstént megvallották neki: „Mi is keresztények vagyunk, és készek a halálra.” Akkor a császár megrészegülve a haragtól megparancsolta, hogy mindnyájuknak fejét vegyék Porphyriusszal együtt, s testüket vessék a kutyák elé.

Azután Katalint magához hívatva így szólt: „Ámbár boszorkányos mesterkedéssel a királynét megöleted, mégis, ha észhez térsz, még első lehetsz palotámban. Ma tehát vagy áldozol az isteneknek, vagy fejedet veszted.” Katalin így felelt: „Tedd meg, amit tervezel, s látni fogod, hogy kész vagyok minden szenvedésre.” Kimondva rá a halálos ítéletet, megparancsolta a császár, hogy fejezzék le. Amikor a kivégző helyre vezették, felemelte szemeit az égre, s imádkozni kezdett, mondván: „Ó hívők reménysége és üdve, ó szüzek ékessége és dicsősége, Jézusom, jó király, kérlek téged, hogy ha valaki megemlékezik szenvedésemről az utolsó óráján, vagy bármi szükségében engem hív, kegyesen

hallgasd meg s teljesítsd kérését.” Ekkor szózat hallatszott: „Jöjj kedvesem, jegyesem, íme az ég kapuja nyitva számodra. És megígérem a mennyekből, hogy azoknak, akik halálodról buzgó lélekkel emlékeznek meg, a kért segítséget megadom.”

Amikor lefejezték, testéből vér helyett tej buzgott elő. Az angyalok pedig felemelve testét arról a helyről, a Sínai-hegyre vitték, több mint húsznapos járásra, s ott kegyelettel eltemették. Csontjaiból szüntelenül olaj csordogál, mely minden nyomorék tagot meggyógyít. Katalin pedig Maxentius vagy Maximinus császár alatt szenvedett mártíromságot, aki az Úr 310. éve körül kezdett uralkodni. Arról, hogy Maxentius ezért s egyéb elkövetett gaszágaiért hogyan bűnhődött meg, a Szent Kereszt megtalálásának ünnepén olvashatunk.

Madas Edit fordítása

NÉVTELEN SZERZŐ

Alexandriai Szent Katalin legendája

[RÉSZLET]

Istennek kegyelmessége
És őneki dűcsősége
Igen nagy ő szenti közett,
Mert nekik annyi jót szörzött,
Hogy, mint Szent Pál megjelenti,
Haló ember nem értheti;
Mert mint fényes mennyországban
Gyézödelmes szentegyházban
Élnek mennyei étkekvel,
Mondhatatlan örömeikkel:
Azonképpen ez világban

Vitézködő szentegyházban,
Míg világ világul leszen,
Nevek dicsőséges leszön.

.....
(Esmég) álmat láta mint azelőtt;
Mert láta egy szép mezőt,
(És egy) szép szíz leánt az mezőben,
(És egy) szép gyermeket ő ölében,
Mely két személy oly szép vala,
Hogy az napnál fénesb vala.
Katerina csodálkodék
És hozjákuk közelb lépék,
Hogy őket jobban láthatná,
És vigaságokat vallhatná.
Kit asszonyunk (szíz Mária) hogy megláta,
Szent fiának ily szót monda:
„Én (édes) szerető fiam Jézus,
Mi vagy menyben dicsőséges,
Ím (ez) Katherinát tekénts(e)d meg
Ki szódnak mindenben enged.”
Urunk Jézus megfelele,
(És) nagy víg szóval így beszéle:
„Ez Katerina immár kedves
Nekem, (é)s igen kellemetes,
Mert azt látom, hogy megszépült,
(És) méltán énelőmben készült.”
És asszonyunk szíz Mária
Szóla szent fiának, s (így) monda:
„Én jó fiam, azon kérlek (tégedet),
Hogy tüled ilyet érdemljek (venni),
(Hogy) Katerinát hozjad vegyed,
És jegyesöddé szerejded (ötet).”
Jézus monda szíz anyjának,
Ki igen jó lén Katherinának:

„(Azért) jó (asszonyom s édes) anyám
Örülvén teszem,
Hogy őt jegyesemmé veszem,
És ennek jelenségére,
(És) ő neki tisztességére
Ím gyűrűmet neki adom,
(És ím ma) őt jegyesemmé fogadom.”
(És ezt meg) mondván, gyűrűjét kivevé,
És az szíz ujjában tevé,
(És) neki ily beszédet mondván,
(És) ily szerrel megnyilatkozván:
„Én szerető szép jegyesem
(Katerina, és) én választott jó kegyesem,
Ím látod dicsőségemet,
Ismer(je)d meg már jegyesödet!”

1531

Sziénai Szent Katalin

Az alexandriai szűz után több szent is viselte a Katalin nevet, mindőjük közül kiemelkedik a sziénai születésű Benincasa Katalin (1347–1380), aki tevékeny politikusként is korának jeles egyéniségei közé tartozott. A pápák avignoni fogságának s a nyugati „nagy egyházszakadásnak” az időszaka ez, s Katalin, ifjúkori visszavonultsága után, huszonhárom éves korától tudatosan részt vett a közéleti küzdelmekben: Firenze követeként érkezett Avignonba, ahol az Egyház belső reformját, a pápa Rómába való visszatérését és a keresztes háborút szorgalmazta, majd kolostort alapított Sziénában, állást foglalt a kettős pápaság ügyében (VI. Orbán mellett, az „ellenpápa”, VII. Kelemen ellen). Köztevékenységét is leghívebben közel

négyszáz levele mutatja be, valamint az az életrajz, melyet egykori gyóntatója, Capuai Boldog Rajmund írt. Mint a Rajmund-féle *Legenda Maior*-ból megtudjuk, Katalin, miután kieszközölte a békét Firenze és a pápa között, „minden erejét egy könyvnek szentelte, amelyet a Szentlélek sugallatára diktált olasz nyelven. Megkérte írnokait, akik leveleit is szokták írni, hogy legyenek éberek, és jól figyeljenek meg mindent, amit elragadtatása közben mond, s gondosan írják le minden szavát. (...) Ebben a diktálásban az volt az egyedülálló és rendkívüli, hogy csak elragadtatásban diktált, amikor meg volt fosztva érzékei használatától: szemével nem látott, fülével nem hallott, orra nem érzett szagokat, nyelve ízeket, és semmit sem érzékelt, míg elragadtatása tartott. Az Úr így használta eszközül, és ilyen állapotban diktálta az egész könyvet.” Maga a könyv – hagyományossá vált címe: *Dialógus* – „párbeszéd, melyben egy lélek négy kéréssel fordul Istenhez”, Isten pedig tanítással felel kéréseire. A misztikus ekstázisban, vagyis a belső látás jegyében fogant mű önismereti és etikai értékét érzékeltesse itt egy rövid részlet, a 73. fejezet, mely arra keres választ, hogy miként „indul el a lélek a tökéletlen szeretetből és jut el a tökéletes szeretetre, amely baráti és fiúi szeretet”. (A teljes *Dialógus*, a levelezéshez és az 1970-ben „egyházdoktorrá” nyilvánított Katalin Rajmund-féle életrajzához hasonlóan, 1983-ban jelent meg magyarul.)

SZIÉNAI SZENT KATALIN

Dialógus

[RÉSZLET]

Sokféleképpen megmutattam eddig, hogyan távolodik el a lélek a tökéletlenségtől és hogyan érkezik meg a tökéletes szeretetre; továbbá, hogy mit tesz, amikor megérkezett a baráti és fiúi szeretetre.

Mondtam már és most megismétlem, hogy a kitartással érkezik meg, azáltal, hogy bezárkózik önismerete házába. Ezt a megismerést fűszereznie kell az Én megismerésemnek, hogy a lélek zavarba ne jusson. Az önismeretből meg fogja szerezni a gyűlöletet a vigasztalások feletti örömei és az érzéki szenvedélye iránt. Az alázatosságra alapozott gyűlöletből meríti a türelmet, mely által erőssé válik az ördög támadásai és az emberek üldözéseivel szemben, de még velem szemben is, amikor az ő javára megvonom tőle a benső örömet. Mindent el fog viselni ezzel az erénnyel.

Ha érzékisége esetleg föl akarná emelni a fejét az értelem ellen, ami a lelkiismeret, maga fölé kell emelkednie, gyűlölettel igazságot kell szolgáltatnia, és nem szabad büntetlenül futni hagynia belső indulatait. A lélek, aki megőrzi ezt a szent gyűlöletet, mindig javul és mindig dorgálja önmagát, nemcsak azok miatt, amik az értelem ellenére vannak, hanem gyakran még azok miatt is, amik tőlem jönnek.

Ezt akarta mondani az én édes szolgám, Szent Gergely, amikor azt mondta, hogy „a szent és tiszta lelkiismeret megtalálja a bűnt ott, ahol nincs”, azaz a lelkiismeret a maga tisztasága miatt látja a bűnt ott, ahol nincs.

Így kell tenni az alázatos léleknek, és így is tesz, ha meg akar szabadulni tökéletlenségétől, azaz önismerete házában a hit világosságával várakozik gondviselésemre, miként a ta-